

Datum van inontvangstneming : 10/03/2025

Zaak C-17/25

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

15 januari 2025

Verwijzende rechter:

Corte suprema di cassazione (Italië)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

23 december 2024

Verzoekende partijen:

LS

KV

Verwerende partijen:

Società Cattolica di Assicurazione S.p.a.

RY

VJ

TM

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Cassatieberoep dat de familieleden van een slachtoffer van een verkeersongeval hebben ingesteld bij de Corte di cassazione (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Italië) tegen het arrest waarbij een Corte d'appello (rechter in tweede aanleg, Italië) hen heeft veroordeeld om aan de verzekeringsmaatschappij voor de wettelijke aansprakelijkheid voor motorrijtuigen (hierna: „motorrijtuigenverzekeraar”) de bedragen terug te betalen die deze maatschappij naar aanleiding van het ongeval reeds heeft betaald en nog moet betalen, op grond van een clause in de verzekeringsovereenkomst die niet-conform vervoer van de verzekeringsdekking uitsluit.

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

De prejudiciële verwijzing betreft in de eerste plaats de vraag of artikel 2 van richtlijn 84/5 zich verzet tegen een nationale regeling inzake het verval van recht volgens welke het niet mogelijk is om de nietigheid van een clause op grond waarvan de motorrijtuigenverzekeraar terugbetaling kan vorderen van de bedragen die zijn uitgekeerd aan de vervoerde persoon, die tevens gelaedeerde en verzekerde is, voor het eerst bij de Corte di cassazione aan te voeren.

De prejudiciële verwijzing betreft in de tweede plaats de vraag of de doeltreffendheid van het Unierecht voorrang heeft op het gezag van gewijsde, indien doordat een uitspraak in kracht van gewijsde is gegaan, inbreuk blijkt te zijn gemaakt op het recht van de familieleden van het slachtoffer van een verkeersongeval om van de motorrijtuigenverzekeraar schadevergoeding te verkrijgen, maar de rechthebbende van dit recht tijdens de procedure ten aanzien van die inbreuk een volledig passieve houding heeft aangenomen.

Artikel 267 VWEU

Prejudiciële vragen

1) Verzet artikel 2 van richtlijn 84/5/EEG zich in een geval als in het onderhavige geding tegen een nationale regeling volgens welke het, doordat een rechterlijke beslissing gezag van gewijsde heeft gekregen binnen de Italiaanse civiele procedure, niet mogelijk is om voor het eerst bij de rechtmatigheidstoetsing de nietigheid aan te voeren van een clause in een verzekeringsovereenkomst [inzake de wettelijke aansprakelijkheid voor motorrijtuigen] die de verzekeraar, in strijd met deze richtlijn, toestaat om zich te verhalen op de vervoerde persoon die zowel gelaedeerde als verzekerde is?

2) Is het beginsel dat de doeltreffendheid van het [Unie]recht voorrang heeft op het gezag van gewijsde ook van toepassing wanneer: a) het gezag van gewijsde afbreuk doet aan het recht op schadevergoeding dat de familieleden van een persoon die is omgekomen door een verkeersongeval op de verzekeraar van de [wettelijke aansprakelijkheid voor motorrijtuigen] hebben op grond van artikel 2 van richtlijn 84/5/EEG; b) de rechthebbende van dat recht zich in de procedure die is afgesloten met de in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing die afbreuk doet aan het Unierecht, een volledig passieve houding heeft aangenomen?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

Tweede richtlijn 84/5/EEG van de Raad van 30 december 1983 inzake de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten betreffende de verzekering tegen de wettelijke aansprakelijkheid waartoe de deelneming aan het verkeer van motorrijtuigen aanleiding kan geven, artikel 2

Artikel 2, lid 1, bepaalt:

„Iedere lidstaat neemt de nodige maatregelen, opdat alle wettelijke bepalingen of contractuele clausules in een verzekeringspolis, afgegeven overeenkomstig artikel 3, lid 1, van richtlijn 72/166/EEG, op grond waarvan van de verzekering is uitgesloten het gebruik of het besturen van voertuigen:

[...]

- door personen die de wettelijke technische vereisten inzake de toestand en veiligheid van het betrokken voertuig niet in acht hebben genomen,

voor de toepassing van artikel 3, lid 1, van richtlijn 72/166/EEG geacht worden niet te gelden inzake aanspraken van derden die slachtoffer zijn van een ongeval.”

Richtlijn 2009/103 van 16 september 2009 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de verzekering tegen de wettelijke aansprakelijkheid waartoe de deelneming aan het verkeer van motorrijtuigen aanleiding kan geven en de controle op de verzekering tegen deze aansprakelijkheid, artikel 13, lid 1, onder c).

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Codice civile (burgerlijk wetboek), de artikelen 2059 (vergoeding van immateriële schade en verhaalrecht van de verzekeraar) en 2909 (beginsel van gezag van gewijsde)

Codice di procedura civile (wetboek van burgerlijke rechtsvordering), met name artikel 324 (in kracht van gewijsde gegane uitspraak)

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 Op 30 augustus 1998 is PA overleden ten gevolge van een verkeersongeval. Dit ongeval heeft zich voorgedaan terwijl PA op een motor reed die zijn eigendom was en werd bestuurd door SE, die eveneens ten gevolge van het ongeval is overleden. De motor was tegen wettelijke aansprakelijkheid verzekerd bij FATA S.p.a., dat later Cattolica Assicurazioni S.p.a. is geworden (hierna: „Cattolica”).
- 2 In 1999 hebben de familieleden van PA voor de Tribunale di Crotone (rechter in eerste aanleg Crotone, Italië) alle personen gedagvaard aan wie in beginsel aansprakelijkheid voor het verkeersongeval kon worden toegekend, waaronder Cattolica. Het geding is in eerste aanleg afgesloten met het vonnis van 24 januari 2005 van de Tribunale di Crotone, waarbij SE, de bestuurster van de motor, voor 80 % aansprakelijk is gesteld voor het ongeval.
- 3 Terwijl bovengenoemd geding aanhangig was heeft Cattolica de erfgenamen van PA gedagvaard en daarbij aangevoerd dat:

- de motor waarmee PA werd vervoerd in technisch opzicht was goedgekeurd voor het vervoer van slechts één persoon;
 - volgens de voor dit voertuig gesloten verzekeringsovereenkomst niet-conform vervoer van personen van de dekking is uitgesloten;
 - deze uitsluiting kon niet worden tegengeworpen aan de gelaedeerde derde, maar de verzekeringsmaatschappij wel de mogelijkheid bood om van de verzekerde terugbetaling te vorderen van de bedragen die aan het slachtoffer van het ongeval waren betaald;
 - aangezien de verzekerde was overleden, zijn schulden op grond van de successiewetgeving waren overgegaan op zijn erfgenamen;
 - de erfgenamen van PA bijgevolg enerzijds recht hadden op schadevergoeding voor het overlijden van hun familielid, maar anderzijds verplicht waren om de bedragen die hun als gelaedeerde derden waren betaald, aan de verzekeraar terug te betalen.
- 4 De Corte d'appello di Catanzaro (rechter in tweede aanleg Catanzaro, Italië) heeft de erfgenamen van PA bij arrest van 27 september 2012 veroordeeld om aan Cattolica de bedragen terug te betalen die zij van deze verzekeraar hadden ontvangen.
 - 5 Cattolica heeft cassatieberoep tegen dit arrest ingesteld, en daarbij aangevoerd dat de Corte d'appello uitspraak heeft gedaan over het verzoek tot terugbetaling van de bedragen die bij wijze van voorschot reeds aan de erfgenamen van PA waren betaald, maar geen uitspraak heeft gedaan over hun verplichting tot terugbetaling van de bedragen die hun in de toekomst zouden worden betaald.
 - 6 Bij arrest van 10 mei 2016 heeft de Corte di cassazione dit beroep toegewezen en daarbij geoordeeld dat Cattolica het recht had op volledige terugvordering van de reeds aan de familieleden van PA betaalde en de nog te betalen bedragen, op voorwaarde dat de feitenrechter hun hoedanigheid van erfgenaam zou vaststellen. Vervolgens is de zaak ten gronde hervat voor de Corte d'appello di Catanzaro.
 - 7 Bij arrest van 21 december 2020 heeft de Corte d'appello di Catanzaro bevestigd dat de familieleden van PA de hoedanigheid van erfgenaam hebben, en hen veroordeeld om aan de verzekeraar zowel de reeds ontvangen als de nog te betalen bedragen te restitueren.
 - 8 De familieleden van PA hebben tegen dit laatste arrest cassatieberoep ingesteld.

Voornaamste argumenten van de partijen in het geding

- 9 Voor de Corte di cassazione, de verwijzende rechter, hebben verzoekers aangevoerd dat de clausule van de verzekeringsovereenkomst waarin is bepaald

dat niet-conform vervoer van de verzekeringsdekking is uitgesloten – de clausule waarop Cattolica haar terugvordering heeft gebaseerd – nietig moest worden geacht omdat zij in strijd is met het Unierecht.

- 10 Meer in het bijzonder betogen verzoekers dat artikel 2 van richtlijn 84/5, die ten tijde van de feiten van kracht was, de lidstaten verplichtte het gebruik te verbieden van clausules op grond waarvan de motorrijtuigenverzekeraar de vervoerde persoon vergoeding kon weigeren op de enkele grond dat die persoon de wettelijke technische vereisten inzake de toestand en de veiligheid van het voertuig niet in acht had genomen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de prejudiciële verwijzing

- 11 De verwijzende rechter merkt om te beginnen op dat het arrest van de Corte d'appello di Catanzaro waartegen bij hem is opgekomen, het Unierecht lijkt te hebben geschonden door daarin het recht op schadevergoeding te weigeren aan de naaste familieleden van een persoon die werd vervoerd op motorvoertuig waarvoor de verzekeringsverplichting geldt en die ten gevolge van een verkeersongeval is overleden. Deze schending betreft bovendien een fundamenteel recht van de mens in de sector van motorrijtuigenverzekeringen, een strategische materie voor de Unie.
- 12 Vervolgens merkt de verwijzende rechter evenwel op dat het vraagstuk of Cattolica het recht heeft om de bedragen terug te vorderen die naar aanleiding van het verkeersongeval reeds aan de familieleden van PA zijn betaald en nog moeten worden betaald, in de vier voorafgaande instanties nooit door partijen of ambtshalve aan de orde is gesteld. Op grond van het nationale procesrecht is ten aanzien van dit recht van Cattolica derhalve de bindende kracht van gezag van gewijsde ontstaan.
- 13 In de eerste plaats merkt de verwijzende rechter op met betrekking tot het Unierecht inzake lichamelijk letsel van in motorvoertuigen vervoerde personen, dat het recht van alle inzittenden van een voertuig die slachtoffer zijn van een verkeersongeval om door de verzekering te worden vergoed, aanvankelijk was neergelegd in artikel 2 van richtlijn 84/5, en ook gold in geval van schending van de regels inzake de verkeersveiligheid. Na de intrekking van die richtlijn is deze bepaling overgenomen in artikel 13, lid 1, onder c), van richtlijn 2009/103.
- 14 Het Hof heeft deze bepalingen bij verschillende gelegenheden uitgelegd, waarbij het in de eerste plaats heeft verklaard dat „[d]e nationale bepalingen die de vergoeding van schade veroorzaakt door ongevallen ten gevolge van de deelneming van voertuigen aan het verkeer regelen, [...] niet tot gevolg [kunnen] hebben dat die bepalingen geen nuttig effect sorteren” en dat „[d]it [...] het geval [zou] zijn indien een nationale regeling [...] louter op grond van het feit dat de inzittende tot de schade heeft bijgedragen, [...] hem het recht zou ontfangen om door de verplichte motorrijtuigenverzekering te worden vergoed [...]” (arrest van 30 juni 2005, [REDACTED] C-537/03, EU:C:2005:417, punt 27 en volgende; in

dezelfde zin arresten van 23 oktober 2012, [REDACTED] [REDACTED] C-300/10, EU:C:2012:656, en 19 april 2007, [REDACTED] C-356/05, EU:C:2007:229).

- 15 Het Hof heeft voorts met name gepreciseerd dat het Unierecht „*zich verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan de verplichte motorrijtuigenverzekering niet de aansprakelijkheid dekt voor lichamelijk letsel dat is veroorzaakt aan personen die worden vervoerd in een gedeelte van een motorrijtuig dat niet is ontworpen en uitgerust met zitplaatsen voor passagiers*” (arrest van 19 april 2007, [REDACTED] C-356/05, EU:C:2007:229).
- 16 In een recentere uitspraak op het gebied van schending van uit de verzekeringsovereenkomst voortvloeiende verplichtingen heeft het Hof tot slot geoordeeld dat de artikelen 3 en 13 van richtlijn 2009/103 zich verzetten tegen een nationale regeling op grond waarvan de motorrijtuigenverzekeraar die schadevergoeding heeft betaald aan een inzittende die slachtoffer en tevens verzekeringsnemer is, de betaalde bedragen van die inzittende kan terugvorderen wegens onjuiste verklaringen bij het sluiten van de verzekeringsovereenkomst (arrest van 19 september 2024, [REDACTED] C-236/23, EU:C:2024:761).
- 17 In de tweede plaats merkt de verwijzende rechter op met betrekking tot het Unierecht betreffende de verhoudingen tussen het gezag van gewijsde en de doeltreffendheid van het Unierecht, dat het Hof in zijn rechtspraak een regel, een uitzondering, en een uitzondering op de uitzondering heeft vastgesteld.
- 18 Wat het eerste aspect betreft: de regel is dat het gezag van gewijsde, ook in het Unierecht, een fundamenteel beginsel is (zie onder andere arrest van 23 november 2023, *Right to know*, C-84/22, EU:C:2023:910). De omstandigheid dat een definitief vonnis het Unierecht heeft geschonden biedt de nationale rechter bijgevolg geen mogelijkheid om dat vonnis te herzien, indien de nationale wet dat verbiedt (arrest van 23 november 2023, *Right to know*, C-84/22, EU:C:2023:910).
- 19 Onder verwijzing naar met name het Italiaanse procesrecht heeft het Hof geoordeeld dat de schending van het Unierecht door de rechter in laatste aanleg het buitengewone rechtsmiddel van herziening op grond van artikel 395 van de *codice di procedura civile* niet kan rechtvaardigen (arrest van 7 juli 2022, [REDACTED] e.a., C-261/21, EU:C:2022:534).
- 20 Wat het tweede aspect betreft: het Hof heeft evenwel talrijke uitzonderingen toegestaan op het beginsel van gezag van gewijsde, dat zijn voorrang verliest indien het in strijd is met de beginselen van „gelijkwaardigheid” en „doeltreffendheid” van het Unierecht.
- 21 Volgens het gelijkwaardigheidsbeginsel mogen de procedureregels die van toepassing zijn op beroepen betreffende door het Unierecht verleende rechten niet ongunstiger zijn dan die welke gelden voor beroepen betreffende door het nationale recht verleende rechten, terwijl volgens het doeltreffendheidsbeginsel de procedureregels die van toepassing zijn op beroepen betreffende door het

Unierecht verleende rechten, de uitoefening van die rechten in de praktijk niet onmogelijk of uiterst moeilijk mogen maken.

- 22 Op grond van de bovengenoemde beginselen is een eerste afwijking van het gezag van gewijsde toegestaan in geval van latere beslissingen betreffende dezelfde rechtsbetrekking die betrekking hebben op een eerdere beslissing die in kracht van gewijsde is gegaan maar in strijd is met het Unierecht (arrest van 7 april 2022, Avios Lucos, C-116/20, EU:C:2022:273).
- 23 Een tweede uitzondering op het gezag van gewijsde is toegestaan op het gebied van consumentenovereenkomsten, wanneer het gezag van gewijsde de rechter belet om te beoordelen of een beding dat nooit eerder is onderzocht, een oneerlijk karakter heeft (arrest van 26 januari 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60).
- 24 Een derde uitzondering op het gezag van gewijsde, eveneens met betrekking tot geschillen tussen consumenten en handelaren, is toegestaan in drie gevallen:
 - a) indien volgens de nationale regeling een ambtshalve toetsing van het oneerlijke karakter van contractuele bedingen wordt geacht te hebben plaatsgevonden en gezag van gewijsde te hebben, „ook al is er daarvoor geen motivering gegeven” (arrest van 17 mei 2022, SPV Project 1503 e.a., C-693/19 en C-831/19, EU:C:2022:395).
 - b) indien het nationale recht niet voorziet in een toetsing van het oneerlijke karakter van contractuele bedingen in het stadium van de afgifte van het betalingsbevel;
 - c) indien er een aanzienlijk risico bestaat dat de consument geen verzet heeft aangetekend wegens de bijzonder korte termijn die daarvoor is gesteld, of wegens de kosten van de gerechtelijke procedure in verhouding tot het bedrag van de beweerde schuld, of omdat de nationale regeling niet voorziet in de verplichting om de consument alle informatie te verstrekken die nodig is om de omvang van zijn rechten te bepalen.

In de voornoemde gevallen kan de nationale rechter de regels waarin een buitengewoon rechtsmiddel is neergelegd tegen in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissingen, ruimer uitleggen, of een latere, afzonderlijke procedure toestaan waarin de schending van het Unierecht kan worden aangevoerd (arrest van 9 april 2024, Profi Credit Polska, C-582/21, EU:C:2024:282), of toestaan dat de schending van het Unierecht wordt aangevoerd tijdens de executieprocedure (arrest van 17 mei 2022, SPV Project 1503 e.a., C-693/19 en C-831/19, EU:C:2022:395).

- 25 Een vierde uitzondering op het gezag van gewijsde betreft de verplichting van lidstaten om onrechtmatige staatssteun terug te vorderen. In dit verband heeft het Hof geoordeeld dat het Unierecht zich verzet tegen de toepassing van een nationale bepaling waarin het beginsel van gezag van gewijsde is neergelegd,

zoals artikel 2909 codice civile, voor zover toepassing daarvan in de weg staat aan de terugvordering van staatssteun die in strijd met het Unierecht is verleend (arrest van 18 juli 2007, [REDACTED] C-119/05, EU:C:2007:434).

- 26 Een vijfde afwijking van het gezag van gewijsde is toegestaan op het gebied van belastingen, waar een definitief vonnis met betrekking tot één belastingjaar dat in strijd met het Unierecht is gewezen, niet-bindend werd geacht (arrest van 3 september 2009, Fallimento Olimpiclub, C-2/08, EU:C:2009:506).
- 27 Wat het derde aspect betreft: het Hof heeft tot slot ook een uitzondering op de afwijkingen van het gezag van gewijsde toegelaten, waardoor de algemene regel van het gezag van gewijsde weer van toepassing is. Die uitzondering op de uitzondering betreft gevallen waarin de persoon aan wie het Unierecht het recht heeft toegekend dat door de in kracht van gewijsde gegane beslissing is onthouden, een volledig passieve houding heeft aangenomen, ondanks dat hij de mogelijkheid had om op de schending van zijn rechten te reageren (onder meer arresten van 17 mei 2022, Unicaja Banco, C-689/19, EU:C:2022:397, en 1 oktober 2015, Erste Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637).
- 28 In het licht van de aangehaalde rechtspraak van het Hof vraagt de verwijzende rechter zich af of hij in casu, gezien de schending van het Unierecht, artikel 2909 van de codice civile buiten toepassing moet laten, dat wil zeggen de bepaling waarin het beginsel van gezag van gewijsde is neergelegd (in die zin: arrest [REDACTED] van 18 juli 2007, C-119/05, EU:C:2007:434). Tegen deze conclusie lijkt de omstandigheid zich te verzetten dat de gelaedeerde partijen in alle eerdere instanties nooit schending van het Unierecht hebben aangevoerd, en bijgevolg een „volledig passieve” houding hebben aangenomen. De verwijzende rechter vraagt zich echter af of door de „volledig passieve” houding van de betrokkene beroep op het beginsel van de doeltreffendheid van het Unierecht is uitgesloten, zelfs in gevallen waarin het gezag van gewijsde leidt tot de schending van fundamentele rechten van de mens, zoals in casu het geval is.
- 29 De verwijzende rechter verzoekt daarnaast om de onderhavige prejudiciële verwijzing te behandelen volgens de versnelde procedure van artikel 105, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof. Ter onderbouwing van dit verzoek wijst de Corte di cassazione ten eerste erop dat clausules op grond waarvan de door de verzekeringsmaatschappij betaalde bedragen kunnen worden teruggevorderd, zoals die in de onderhavige zaak, op grote schaal worden gebruikt, en dat de beginselen die het Hof na de prejudiciële verwijzing zal vaststellen derhalve in vele andere zaken kunnen worden toegepast. Ten tweede merkt de verwijzende rechter op dat de feiten die aan de onderhavige procedure ten grondslag liggen, lang geleden hebben plaatsgevonden.